

YAKUTLARDA SÜSLEME SANATI

Dr. Ulla JOHANSEN, *Die Ornamentik der Jakuten*. Hamburg 1954, 205 s. + 71 Abb. + XIII Tff. Im Selbstverlag des Hamburgischen Museums für Völkerkunde und Vorgeschichte. — Wegweiser für Völkerkunde, Heft 3.

Gerek dil ve yaşadıkları coğrafi bölge ve gerek hayat şartları bakımından diğer Türk halklarından oldukça ayrılan Yakut'ların dili, tarihi ve etnoğrafyası üzerine şimdiye kadar birçok ciddi araştırmalar yapılmış ve önemli eserler yazılmıştır. Önümüzdeki eser de Yakut'ların maddî kültürü ile ilgili nakış, süs, işleme gibi özel bir problemi ele alarak inceleyen ve bu yolda mühim bir boşluğu dolduran bilimsel araştırmalardan biridir. Bundan önce birkaç yıl Türkiye'de kalarak Yürükler arasında da tetkiklerde bulunan ve çok iyi türkçe bilen Ulla Johansen Hanım'ın bu eseri, yalnız şimdiye kadar yapılan araştırmaların basit bir terkibinden ibaret olmayıp, bugüne kadar kullanılmamış birçok malzemeden faydalanması ve bunların tasnifinde dikkate şayan yenilikler ortaya koyması bakımından bilhassa önemlidir.

Yazar, 9-28. sayfaları içine alan Giriş'te (Einleitung) Yakutların dış hayat şartları, dinleri, tarihleri gibi konuları gözden geçiriyor ve problemin durumu ile kullanabildiği malzemeden bahsediyor.

Sibirya'nın kuzey-doğusundaki dağlık ve soğuk bölgede yaşayan ve Türk halklarının en kuzeyde oturan bir kolunu teşkil eden Yakutlar, 1925'te nüfusun yüzde 84,5 ini teşkil ediyorlardı; ahalinin ka-

lan kısmı Tunguz, Yukagir ve Ruslardan ibarettir. Son ikiyüz yıl içerisinde Tunguz ve Yukagirlerin geniş ölçüde Yakutlaştığı görülmüştür. Rus nüfusu, bilhassa ikinci dünya savaşından sonra artmaya başlamıştır.

Yakut'ların dini, Altaylı Türk boylarının ve Moğolların inanışlarına yakın şamanlıktır. Din ve itikadın sanatta büyük rolü ve tesiri görüldüğünden, Ulla Johansen de, bu konu üzerinde ayrıca durarak Yakut işleme ve süsleriyle dinî inanışları arasındaki ilgileri göstermeye çalışmaktadır. Meselâ Yakutlar bu yüzden canlı varlıkların şekil ve resimlerini, canlanarak etrafa zarar verir korkusu ile, aynen benzeterek yapmazlar; yalnız şaman elbiseleri üzerindeki hayvan resimleri istisna teşkil eder. Yakutlar ahenkli, mücerret ve simetrik şekil ve süslerden hoşlanırlar ve bu gibi örnekler onlarda yüksek bir seviyeye ulaşmıştır.

Tezyinat, bir halkın kültüründe en az değişen özelliklerden biri olup, bunlar, maddî ve mânevî kültür arasında sınır teşkil etmektedir. Bu bakımdan halklar arasında karışma, temas ve muhaceret gibi meselelerin incelenmesinde Ornamentik'in büyük yardımı dokunmaktadır.

Yazar, Yakut'larda raslanılan süs ve nakışları başlıca 2 gruba ayırarak sınıflandırmaktadır: 1) Biribirine eklenerek sonsuz devam edebilen dizi şeklindeki süsler, 2) Önceden sınırlandırılmış büyük veya küçük herhangi bir satha göre ter-tiplenen süsler.

Yazar, eserini hazırlarken başlıca Hamburg, Frankfurt Main ve Kopen-

hagen Etnoğrafya Müzelerindeki malzemeye dayanmış, bundan başka Jochelson (1906, 1933), Sieroszevski (1896), Podgorbunski, Findeisen (1930), Popov gibi bilginlerin eserlerinde yayınlanmış olan şekilleri de göz önünde bulundurmıştır. Bunlardan Jochelson, Sieroszevski ve Podgorbunski yıllarca Yakut'lar arasında yaşayarak malzemeyi kendileri toplamışlar, buna karşılık Findeisen Berlin Müzesinde ve Popov da Leningrad Müzesinde bulunan eşyaya dayanarak çalışmışlardır.

Ulla Johansen'in eseri, Giriş'ten sonra şu bahisleri içine almaktadır :

Süslerin yapılış ve kullanılışı (s. 29-53); iş bölümü, kadın işleri, erkek işleri.

Süs motifleri (s. 54-1164); geometrik süsler; temel motifler; münferit motifler; en çok raslanılan karışık motifler;

geometrik satıh süsleri; spiral ve bitki süsleri; son zamanlarda dışardan gelen tesirler;

Özet (s. 175-180);

Levhalar için açıklamalar (s. 181-194);

Literatür (s. 195);

Levhalar (I-XIII).

Yakut'larda süs ve işleme konusu şimdiye kadar özel olarak araştırılmış değildir. Jochelson ancak kımız kaplarındaki bazı şekiller üzerinde durmuştu. Sibirya'daki diğer Türk, Moğol ve Fin halklarının süs ve işlemleri hakkında Sirelius, Laufer, Ryndin, Petri, Anochin v. b. gibi bilginlerin araştırmaları mevcuttur; Ulla Johansen Yakut malzemelerini bunlarla karşılaştırmayı da ihmal etmemiştir.

Ahmet TEMİR